

УДК 82-2Українка:115

Л. М. Демська-Будзуляк
ORCID 0000-0003-3463-387X

СЕМАНТИКА ЧАСУ У ДРАМАТУРГІЇ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

У статті розглянуто осмислення категорії часу філософією і мистецтвом модернізму та їхня репрезентація у літературних текстах. Зазначено, що саме філософія модернізму по-новому переосмислює категорію часу. Поруч із лінійним / історичним часом відбувається повернення до циклічного / міфологічного часу. Як наслідок, збагачується семантика часу. Митці модернізму пропонують два міфологічні образи на позначення лінійного часу: Кроноса як втілення універсального, абстрактного часу і Кайроса, що символізує конкретний час, кожен мить життя людини. Натомість міфологічний час розглядають через ідею вічного відродження або переродження, навіяну східною філософією. Творчість Лесі Українки, як чільного представника раннього українського модернізму, не є винятком. У драматичних поемах авторках звертається до обох часових моделей, пропонуючи власні семантичні рішення.

Ключові слова: модернізм, часові моделі, лінійний час, міфологічний час, пам'ять.

DOI 10.34079/2226-3055-2022-15-26-27-72-79

Постановка проблеми у загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими завданнями. Стародавні греки вперше звернулися до розробки категорії часу в різних площинах – філософській, художній, естетичній. У давньогрецькій міфології час втілювали два божества: Кронос, який уособлював абсолютний, абстрактний, універсальний час, та Кайрос, який відповідав за конкретний час, моменти, які переживає кожна річ у світі. На думку давніх греків, Кайрос – це час, даний людині у відчуттях, його символом вважали терези, що нагадували про фатальність кожної миті, яка здатна змінити усе раз і назавжди. Християнська міфологія прийняла лише образ Кроноса, трансформувавши його у образ смерті, – кістяка з косою в руці. Натомість Кайрос був вилучений із християнської міфології. Християнство, як провіденційна за своєю природою релігія, не визнавала фатальності миті, оскільки усе наперед було визначено Божественним промислом.

Пара Кроноса і Кайроса повертається у європейське мистецтво в епоху модернізму. На думку багатьох дослідників, саме модернізм по-справжньому відкрив сутність часу, апелюючи до філософії індивідуалізму та міфу: «Модернізм актуалізує у національному мистецтві культуру візій, міфів, фіктивних світів, – зазначає Я. Поліщук. – Ламаючи стереотипи реалістичного мистецтва, він апелює до людської уяви, до культурного спадку минулих епох, до індивідуалістичного мислення та світосприйняття» (Поліщук, 2022. с. 11). Обґрунтування часу як філософського й естетичного феномену наявне у програмній для мистецтва модернізму статті Ш. Бодлера «Художник сучасного життя» (1863). Автор висуває новий для європейської культури концепт часу як швидкоплинної миті, вразливої на сучасність. Поет розглядає феномен Прекрасного, який, на його думку, складається з двох часових елементів – вічного і незмінного та відносного / миттєвого щодо кожного моменту людського життя.

Ш. Бодлер переносить цю часову семантику на характер мистецтва, обґрунтовуючи думку про його двоїстість: «Двоїстість мистецтва є безперечним наслідком двоїстості природи людини. Можна [...] прирівняти вічний елемент мистецтва до людської душі, а мінливий елемент – до тіла» (Бодлер, 2017, с. 144). Ця теза стає творчим кредо модерного мистецтва, урівнюючи в естетичних правах людські душу і тіло. Ідея змінності світу становить для Ш. Бодлера ключ до сучасності, а через неї і до модерності. Модерність

поет осмислює як щось постійно змінне, те, у чому ми перебуваємо всередині. Розмірковуючи про сучасність, його мистецтво і моду, Ш. Бодлер із загальної канви часу вилучає феномен миті й наголошує на швидкоплинній сучасності. На думку поета, вічність презентована лише короткою миттю й естетичне переживання останньої є справжньою поезією. «Він (фланер, людина сучасності – Л. Д.-Б.) прагне виділити зі щоденної моди приховану в ній поезію історичного, здобути вічне зі скороминущого» (Бодлер, 2017, с. 155).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку А. Ассманн, категорії часу і простору є не лише фізичними орієнтирами людини, а культурними конструктами, їхнє розуміння змінюється із кожною історичною епохою: «Те, як швидко чи повільно минає час, як швидко чи поволі змінюється світ, залежить від обставин кожної окремої культури» (Assmann, 2015, с. 183). Більшість дослідників ХІХ – початку ХХ ст. вказують на те, що це був період «пришвидшення часу», чому сприяли численні революції, громадянські війни, науково-технічний прогрес, поширення освіти, політичні ідеології, зміна естетичних смаків. Час та його найрізноманітніші форми стають постійними об'єктами часу модерну і мистецтва модернізму. Осмислення феномену часу зустрічаємо у багатьох модерністських літературних творах, найвідоміший серед яких роман О. Вайлда «Портрет Доріана Грея» (1890). Плинність часу, бажання вийти з-під його влади є центральним мотивом художнього тексту. Мрія героїв О. Вайлда згодом реалізована у романі ж В. Вулф «Орландо» (1928), головний герой якого взагалі перебуває поза межами часу. Можемо бачити, як у свідомості модернізму загострюється драматизм усвідомлення минулості часу, а разом з ним і людського життя. Якщо поглянути на більшість модерністських текстів з погляду часу, то помічаємо дві головні тенденції – зафіксувати / максимально розтягнути / втримати коротку мить, або повністю відокремитися від часу через ідею вічного повернення / переходу в інші світи, упосліджуючи смерть як таку. Прикладом можуть слугувати роман «Улісс» Джойса, у якому всі події тривають протягом одного дня, або ж поетична драма Лесі Українки «Лісова пісня», де герої здобувають вічне життя-безсмертя через відмову / неприйняття реального життя.

Модернізм створює у культурі та мистецтві дві часові пари, кожна з яких здобувається на власне втілення та метафоричну мову. Перша з них – вічність і мить, або ж метафізичний та реальний час. Друга пара – лінійний / історичний та циклічний / міфологічний час. Метафізичний час втілений в образі періоду року (літа, зими, весни), доби (дні, ночі), тобто всього того, що має тенденцію до постійного повернення. Натомість до реального часу відносимо те, що не підлягає поверненню (мить, періоди життя людини, роки). Пара метафізичного та реального часу подана численними образами вічної юності та скороминущого життя. Другу пару формують образи історичних подій та міфологічні сюжети. Друга модель часу була особливо популярною внаслідок тісного переплетіння історії з міфологією. Обидві пари збагачують мистецтво численними метафорами, образами і символами.

Звернення мистецтва модернізму до міфу, відроджує антиномію лінійного та циклічного часу. Миті, які змінюють одна одну, стають символами лінійного часу, де все рахується від своєї початкової точки до кінцевої. Втіленням лінійного часу стає Кайрос, тоді ж як Кронос символізує циклічний час. У давньогрецькій міфології усвідомлення часу відбувалося у тісному зв'язку з моментом переходу, народження і смерті. Згідно з міфом, Кронос пожирає своїх дітей, оскільки один із них має його знищити. Вбиваючи те, що народжує, він таким чином постійно відтерміновує власну смерть. Таке розуміння часу греками надає йому форми циклу. Немає продовження історії, усе знову і знову відбувається по колу, аж поки Зевс не скине свого батька в Тартар. Водночас ідею циклічного часу посилювало захоплення модерністів східними культурами, зокрема буддизмом, де наявний концепт постійного переродження.

У мистецтві модернізму концепт часу актуалізує низку тісно пов'язаних понять, зокрема минулого і майбутнього, пам'яті, індивідуального досвіду, рецепції наступних поколінь. Н. Копистянська зазначає, що така актуалізація не є випадковою, і наводить групу понять, які формуються довкола концепту часу ще у Давній Греції: 1) час – вічність (статика і мінливість); 2) минуле – теперішнє – майбутнє (вчора – сьогодні – завтра, зміна поколінь); 3) пам'ять (Аристотель вважав мить теперішнього межею між минулим і майбутнім, а зберегти цю мить має пам'ять) (Копистянська, 2008, с. 221). Пам'ять є важливою, оскільки саме вона впливає на відчуття часу і формує досвід його переживання. Без пам'яті час стає неможливим. Не дарма у всіх міфологіях світу потойбічне життя позбавлене часу і пам'яті. Ранній український модернізм через осмислення мистецтва з погляду культури позиціонує себе саме як культурософський. Відповідно **актуальним** виглядає аналіз його текстів та основних концептів, у тім числі й часу, саме як культурних конструктів.

Мета і завдання. Мета пропонованого дослідження полягає у спробі розглянути способи осмислення категорії часу філософією та естетикою модернізму, а також її рецепції на прикладі драматичної спадщини Лесі Українки. Досягнення цієї мети передбачає вирішення наступних завдань: 1) розглянути і визначити основні концепти часу у драматургії Лесі Українки; 2) охарактеризувати їхні семантичні репрезентації.

Виклад основного матеріалу. Із початку поширення мистецтва модернізму в українській літературі тема часу, його минулості, вічного відновлення, або навіть безсмертя стає однією з центральних. Особливо популярною виявилася ідея переживання минулості часу, кожної хвилини і миті. Для прикладу можемо навести «Vivere temento!», «Вам страшно тої огняної хвилі», «Із днів журби», «Легенда про вічне життя» І. Франка, «Три хвилини», «Хвилина розпачу», «Хвилини» Лесі Українки, «Час» О. Кобилянської, «Три менти» Олександра Олеся, «Підуть літа», П. Карманського, «Буду день, і ніч, і зранку», «Мої літа та за літами» В. Пачовського, «Дні і ночі» М. Яцкова та ін. Поза тим, на сьогодні не маємо багато досліджень концептів, метафорики, символів та семантики часу як універсальної категорії в українському модернізмі. Наголос передовсім ставиться на переживанні індивідуального часу. Важливість індивідуального у філософії модернізму змінює позиціонування історичного та індивідуального часу. З погляду історії одне людське життя є неважливим, практично непомітним. Проте людина прагне наповнити змістом своє життя, надаючи таким чином сенсу кожній миті історичного часу.

Творчість Лесі Українки є особливо показовою з погляду функціонування теми часу в українському модернізмі. У її драматичних текстах представлено усі різновиди семантики часу, запропоновані філософією модернізму. Я. Поліщук поглиблює сенс відчуття часу у Лесі Українки, розглядаючи людський досвід як спосіб переживання часу у ширшому контексті історизму. Учений також погоджується, що історичний факт як певна часова подія у мистецтві модерності накладається на індивідуальну систему цінностей, де на перше місце виходить «внутрішня правда»: «[...] для модернізму, – зазначає Я. Поліщук, – не стільки важливим є факт в історії, скільки суб'єкт, у якому персоніфікується історичний процес» (Поліщук, 2002, с. 212). Помітно, що сюжет більшості драматичних поем Лесі Українки заснований на протиставленні історичного часу та індивідуального часу героя. Їхня взаємодія є амбівалентним процесом. Як історія (вічність) впливає на переживання людського життя (миті), так мить людського життя визначає цінність історії. Минуле і майбутнє є нерозривними для письменниці. На її думку, досвід минулого формує якість майбутнього.

У драматичних поемах Лесі Українки фігурують головно такі часові проміжки, як «мить», «хвилина», «вічність». Дещо окремо стоять «майбутнє» (доволі часто воно передається через семантику «нашадків»), «безсмертя» (як життя поза часом). Аналіз творів показує, що сама авторка надає перевагу «миті» і «хвилині». Мить, як правило, у Лесі Українки набуває цінності і ваги через можливість спробувати / відчутти те, що в

певний момент є недосяжним. Цінність миті проявляється у її впливові не лише на досвід, але й на усю подальшу долю людини. Таке трактування миті Лесею Українкою, наближує її до розуміння античного фатуму. У давніх греків фатум є вироком долі, тим, чого не можна оминати. Натомість Леся Українка, зберігаючи за фатумом конотацію долі й присуду, робить можливим вільний вибір. Тобто у її трактуванні, доля є чимось, на що людина може впливати через власний вільний вибір у певну мить. У Лесі Українки можемо бачити, як навіть одна мить може переважити усе життя і часто є тим моментом, до якого герой міг готуватися і рухатися впродовж усього життя, як, наприклад, у незакінченій драматичній поемі «Осінь казка»:

В'язень-лицар:

*І в тую мить, як голова моя,
здійнята високо рукою ката,
промовила б до всіх багряним словом
тиран мій зблід би, він почув би вирок!*

(Леся Українка, 2021, т. 1, с. 182)

«У катакомбах»:

Неофіт-раб:

*Хоч би на мить, і то вже варто праці!
Я сподівався на довічну волю
в громаді вашій, але ви й на мить
солодкого ярма не здатні скинуть.*

(Леся Українка, 2021, т. 1, с. 259)

Неофіт-раб:

*Нехай нікого хрест мій не лякає,
бо коли я почую в своєму серці
святий вогонь і хоч на час, на мить,
здолаю жити не рабом злиденним,
а вільним, невідкладним, богорівним...*

(Леся Українка, 2021, т. 1, с. 261)

Водночас Леся Українка не оминає і класичного протиставлення «миті» людського життя і абстрактної, універсальної «вічності». Властиво, у такому протиставленні бачимо природу взаємовпливу цих двох часових категорій, коли друга посилює цінність першої:

Дон Жуан:

*Але якби я вам
сказав, що мить єдина щастя з вами
тут, на землі, дорожча задля мене,
ніж вічний рай без вас на небесах*

(Леся Українка, 2021, т. 4, с. 110)

Донна Анна:

*Хто самохіть їх прийме хоч на мить,
тому навек вони вгризуться в душу [...]*

(Леся Українка, 2021, т. 4, с. 110)

Якщо «мить» у часовому апараті Лесі Українки тісно пов'язана з волею, вільним вибором людини, то «хвилина» навпаки, часто стає вираженням часу фатуму, долі, яка все змінює. У ній наче сходять в одній точці минуле, теперішнє і майбутнє людини, вона ставить людину обличчям перед долею. Образ «хвилини-фатуму» наявний у багатьох драмах Лесі Українки. Його поява знаменує різкий і переважно драматичний поворот у долі персонажа, як наприклад у драматичній поемі «У Пущі»: «В сю хвилину Метью Філдінг великою палицею своєю збиває статую з примосту, вона падає і розбивається» (Леся Українка, т. 3, с. 84). Внаслідок цієї події скульптор Річард Айрон залишає свою громаду пуритан і відходить у пущу, а з часом психологічно і фізично згасає.

Ще більш драматично виглядає подія, яка відбувається у фатальну хвилину в драматичній поемі «Руфін і Прісцілла»: «В сю хвилину хтось тричі стукає у двері» (Леся Українка). Це прийшла громада християн шукати прихистку у Руфіна, та, на нещастя,

вона прийшла у невідповідну хвилину. Їх усіх, разом з Руфіном, заарештовують і вони йдуть на смерть. Образ хвилини, коли тричі лунає стук у двері, перегукується із «Симфонією № 5» Л. ван Бетговена, а саме: із вступним мотивом долі, яка тричі стукає у двері. Такий же фатальний образ хвилини зустрічаємо й у драматичній поемі «Кассандра»:

Кассандра:
*[...] саме в ту хвилину,
коли до нашої землі торкнулася
червоновзута білая нога
твоя, Гелено. Ранила ти землю [...]*
(Леся Українка, 2021, т. 2, с. 15)

Зовсім інша конотація у множинному понятті «хвилини». На відміну від однини «хвилина», у множині воно символізує короткі, як правило, часто щасливі, періоди людського життя. Людина також їх не вибирає, вони пов'язані з долею:

Жірондист:
*[...] тут оживав не невелику мить,
І серце билось так, мов у живого,
І забувалися сі вічні гори
І ся чужа краса. Такі хвилини
Були тоді, коли мені ще слали
Із Франції листи [...]*
(Леся Українка, 2021, т. 1, с. 235)

«Мить» і «хвилини» у Лесі Українки вмонтовані у лінійний час, якому протистоїть позачасова вічність. Для письменниці вічність стає притулком пам'яті, і ці два поняття дуже часто стоять поруч у її творчості. Поєднання цих двох концептів зумовлене тим, що у філософії та естетиці модернізму запропоновано новий підхід, антагонічний, до інтерпретації «тіла» і «душі», де за першим закріплюється матеріальне, змінне, часове, а за другим – духовне, вічне, те, що перебуває поза межами часу. Пам'ять є якраз тим, що дає можливість, як самій людині виходити поза межі часу, так і вічності повертати до життя людину. Пам'ять, як і час, вважають культурними конструктами, водночас розрізняючи дві її засадничі форми – спогад і власне пам'ять (Ассманн, 2021, с. 264). Спогад є суто індивідуальним феноменом, який здатний викликати до життя окремі миті і хвилини, те, що давно минуло і зникло. Натомість пам'ять – це спосіб укладати події в певну історію, надаючи їй довшого тривання. Якщо попередні епохи відкрили феномен колективної пам'яті, то модернізм виводить на перший план пам'ять індивідуальну.

У драматургії Лесі Українки індивідуальна пам'ять набуває форми діалогу автора / персонажа із своїм минулим, екстраполюючи його на сучасність та майбутнє. Н. Малютіна, аналізуючи драматичну поему «Три хвилини», співвідносить індивідуальну пам'ять із відчуттям індивідуального часу: «Історична колізія [...] проектується на особистісні переживання героїв Монтаньяра та Жірондиста, трансцендентовані на три часові виміри: індивідуальний час (або часовість), абсолютний час та історичний час. [...] відсутність часового руху у вертикальному вимірі призводить до накладання минулого, теперішнього та майбутнього, що існують у постійних проекціях: в переживаннях минулого, як «опредмеченого теперішнього», майбутнього як спроектованого сьогодні» (Малютіна, 2001, с. 98). Дослідниця наголошує на тому, що у творчості Лесі Українки час набуває цінності людського досвіду, пам'яті та історії.

Концепт вічності, що існує на противагу концепту минушого лінійного часу, у драматургії Лесі Українки програється через ідею вічного відродження, що можливе лише у рамках циклічного часу, а у випадку літератури модернізму – часу міфологічного. Звернення саме до такого концепту часу, на думку Я. Поліщука, є характерною рисою філософії та художньої естетики модернізму. Учений стверджує, що у сприйнятті часу література початку ХХ ст. наближується до фольклору і міфології: «Минулі події

відтворюються не у площині “колись, у певний час” та “десь, у певному місці”, але “завжди” і “скрізь» (Поліщук, 2002, с. 216). Можемо спостерегти, що у драматургії Лесі Українки модель історичного/лінійного і циклічного/міфологічного часу розподіляються наступним чином: лінійний час, головню, наявний у текстах з культурної історії людства («Три хвилини», «Бояриня», «Руфін і Прісцілла»), тоді ж як циклічний час характерний для драматичних творів, побудованих на міфологічних сюжетах («Лісова пісня», «Вавилонський полон», «Кассандра» та ін.).

Аналіз міфологічного часу у драматургії Лесі Українки наводить на думку про впливи східної філософії, яка також була одним із джерел інспірації етики й естетики модернізму. Ідея вічного відродження у письменниці розкривається через принцип реінкарнації, запропонований філософією Сходу. Ідея реінкарнації полягає у здатності безсмертної сутності живої істоти народжуватися знову і знову, щоразу вдосконалюючись. Під такою живою сутністю філософи часто розуміли душу, «божественну іскру», інколи людський дух. У творчості Лесі Українки найяскравішим виявом вічного повернення з погляду ідеї реінкарнації є драма-феєрія «Лісова пісня». Її герої, пройшовши шлях випробувань, переживають містичний акт нового народження. Спершу Лукаш, який втратив людську сутність і перетворився на вовкулаку, знову віднаходить душу. Народження душі супроводжується у нього переходом на вищий щабель розуміння світу. Так само Мавка, вмерши для світу земного, відроджується душею до життя вічного. І Лукаш, і Мавка, наче давньогрецькі боги, вже перебувають по той бік часу:

Мавка:

*О, не журися за тіло!
Ясним вогнем засвітилось воно,
чистим, палючим, як добре вино,
вільними іскрами вгору злетіло.
Легкий, пухкий попільець
ляже, вернувшись, в рідну землю,
вкупі з водою там зростає вербицю, –
стане початком тоді мій кінець.*

(Лєся Українка, 2021, т. 3, с. 328)

У контексті міфологічного часу Лєся Українка переосмислює й концепт «ідеї». Вічне життя ідеї стає у письменниці точкою дотику лінійного і циклічного часу. Людина належить часу лінійному, історичному, тоді ж коли її дух, що живиться ідеями, спроможний жити вічно. Вмерти заради ідеї – в авторській концепції часу набуває семантики перемоги над смертним часом. Цей лейтмотив можна вважати наскрізним для драматичних поем «Три хвилини» та «У пущі». Жірондист («Три хвилини») проголошує вічність ідеї, що здатна, мов фенікс, народжуватися із попелу, відроджуючи й пам'ять про тих (а значить і їх самих), у чийх грудях вона жила раніше. Річард Айрон («У пущі») вкладає свою безсмертну душу у мистецький витвір, жіночу фігурку. Перебуваючи на порозі фізичної смерті, він вручає свій твір італійському другу і просить його:

Річард Айрон:

*Візьміть сю «мрію», хай вона іде
в святу країну, що її зродила.
Не хочу я загинути з душею.
Візьміть її, постановіть її
там, де колись мене квітчали лавром,
і всім скажіть: «Се Річарда душа»!*

(Лєся Українка, 2021, т. 3, с. 212)

Венеційська фігурка Річарда Айрона є не лише символом безсмертя людського таланту. Її також можна розглядати як символ вічного життя, уневажнення часу. Аналогічними образами подолання часу, вічного життя, безсмертя людської душі, пам'яті або навіть вічної могутності можуть бути «арфи між вербами» у «Вавилонському полоні»,

єгипетські гробниці у «В дому роботи – в країні неволі», пам'ять про Хадіджу в «Айші й Мохаммеді». Поза тим, не можна оминати увагою й символи часу, що минає. У драматичній поемі «Бояриня» таким символом стає іржа, що має подвійну семантику. З одного боку, це символ деградованого духу, а з іншого – втраченого часу.

Ще цікавіший часовий образ бачимо у драматичній поемі «Адвокат Мартіан». Так, даючи опис адвокатового дому, Леся Українка зазначає: «Посередині круглий ставок без квіток і покрас; коло нього великий соняшний дзигар і менший водяний (клепсідра), там же стовп з почепленою на ньому мідяною дошкою, клеветцем і великою ліхтарнею на гаку» (Леся Українка, 2021 т. 4, с. 10). У цій описовій ремарці маємо сонячний, водяний і акустичний прилади, які вимірюють час, або ж постійно наголошують на часі, а в іншому місці згадано «календар», як ще один пристрій для вимірювання лінійного часу. Головні герої також часто говорять про «короткий час», що швидко минає. У сприйнятті Мартіана час порівняно з долею – минулий і невідворотний. Леся Українка антропоморфологізує час, надаючи йому людських рис, зображує його в образі німого міма, який б'є у дзвін в домі адвоката. Герой говорить про міма, «невмолимого наче доля», його обов'язок стежити: «[...] як тихо пересувається життя, мов тінь на соняшнім дзигарі» (Леся Українка, 2021 т. 4, с. 11). Загалом у драматичній поемі «Адвокат Мартіан» до концепту часу авторка звертається понад десять разів, роблячи його важливим елементом сюжету. Зрештою, час був значущим фактором і її письменницької долі. Леся Українка, мабуть, як ніхто інший з українських письменників, не відчувала ваги часу. Вона завжди була свідомою його ваги у своїй власній життєвій історії. Важливість миті, минулості хвилин, пам'яті для нащадків – це та часова парадигма, у якій авторка намагалася, всупереч хворобі, позиціонувати свою творчу праця.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Осмислення концепту часу у драматургії Лесі Українки відбувається цілком у матриці філософії та художньої естетики раннього європейського модернізму. Виділяємо дві часові моделі, які є характерними для письменниці. Перша модель – час конкретний, в якому щомиті перебуває людина, і час універсальний, який тісно пов'язаний із ідеєю вічності та пам'яті. Друга модель – час лінійний та циклічний, його в естетиці модернізму часто характеризують як міфологічний. Лінійний час наявний у творах на історичні сюжети, натомість циклічний зустрічаємо у творах, заснованих на біблійній тематиці. У контексті часової парадигми письменниця також розробляє концепти «пам'яті» та «вічності», які тісно взаємопов'язані. Пам'ять стає знаком вічності, втіленої в образі «будущини». Водночас концепт «вічності» у драматичних творах Лесі Українки містить ще й семантику вічного переродження, вічного кола народження – смерті – повернення. Таке поглиблене осмислення й художнє втілення категорії часу у художньому тексті ще раз засвідчує геніальність авторського таланту і тонке відчуття духу епохи, а також увиразнює літературознавчу інтерпретацію концепту часу у ранньому модернізмі, що, безперечно, є перспективним напрямом дослідження.

Бібліографічний список

- Бодлер, Ш. 2017. Художник сучасного життя. *Шарль Бодлер, Вальтер Беньямін. Паризький сплін*. Есе. Переклад з фр. та нім. Романа Осадчука. Київ: Клубук. с. 139–193.
- Копистянська, Н., 2008. Час / художній час: до питання про історію поняття і терміна. *Вісник Львівського університету*. 44(1), с. 219–229.
- Леся Українка. 2021. *Зібрання творів: У 14 томах*. Київ.
- Малютіна, Н. 2001. Філософія часу в екзистенційному просторі драматичного діалогу «Три хвилини». *Український модернізм зі столітньої відстані. Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство. Збірник наукових праць*. Х. Рівне, с. 97–102.

- Поліщук, Я. 2002. *Міфологічний горизонт українського модернізму*. Івано-Франківськ: Лілея-НВ.
- Assmann, A., 2015. *Wprowadzenie do Kulturoznawstwa. Podstawowe terminy, problemy, pytania*. Poznań: Wydawnictwo Nauka i Innowacje.

References

- Assmann, A. 2015. *Wprowadzenie do Kulturoznawstwa. Podstawowe terminy, problemy, pytania*. Poznań: Wydawnictwo Nauka i Innowacje.
- Bodler, Sh. 2017. Khudozhnyk suchasnoho zhyttia [An artist of modern life]. *Sharl Bodler, Valter Benjamin. Paryzkyi splin. Ese*. Translated from French and German Romana Osadchuka. Kyiv: Komubuk, s. 139–193 (in Ukrainian).
- Копыстянська, Н. 2008. Час / khudozhnii chas: do pyttannya pro istoriiu poniattia i termina [Time / artistic time: to the question of the concept and term history]. *Visnyk Lvivskoho universytetu*, 44(1), s. 219–229 (in Ukrainian).
- Lesia Ukrainka. 2021. *Zibrannia tvoriv: U 14 tomakh* [Collection of works: In 14 volumes]. Kyiv.
- Maliutina, N. 2001. Filosoffia chasu v ekzystentsiinomu prostori dramatychnoho dialohu «Try khvylyny» [The philosophy of time in the existential space of the dramatic dialogue "Three minutes"]. *Ukrainskyi modernizm zi stolitnoi vidstani. Aktualni problemy suchasnoi filolohii. Literaturoznavstvo. Zbirnyk naukovykh prats*, X. Rivne, p. 97–102 (in Ukrainian).
- Polishchuk, Ya. 2002. *Mifolohichni horyzont ukrainskoho modernizmu* [Mythological horizon of Ukrainian modernism]. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV (in Ukrainian).

L. Demska-Budzuliak

SEMANTICS OF TIME IN LESIA UKRAINKA DRAMATURGY

Abstract. *The article examines the understanding of the category of time by modernist philosophy and art and its representation in artistic texts. For the first time the ancient Greeks turned to the development of the category of time in different planes - philosophical, artistic, aesthetic. The philosophy of modernity rethinks the category of time and creates two models of time in culture and art. Both models have their own system of images and metaphorical language. This enriches the semantics of time. We distinguish two models of time proposed by modernist art. The first model describes metaphysical and real time by using the concepts of eternity and the moment and offering two mythological images: Kronos, as the embodiment of universal, abstract time, and Kairos, which symbolises a specific time, each moment of human life. Metaphysical time is embodied in the images of the seasons (summer, winter, spring), of the day (day, night), of all that has a tendency to constant recurrence and existence. Real time includes that which cannot recur (moments, periods of human life, years). The first model of time works with numerous images of eternal youth and the ephemerality of life. The second model of time is linear / historical and cyclical / mythological time. Mythological time is viewed through the idea of eternal rebirth or reincarnation, which is inspired by Eastern philosophy. The dramatic work of Lesya Ukrainka, a leading representative of early Ukrainian modernism, is no exception in terms of the new approach to the category of time. The concept of time in Lesya Ukrainka's dramaturgy is considered according to the philosophical and aesthetic paradigm of early European modernism. The author turns to both models of time and offers her own semantic solutions. The time models are distributed as follows: linear / historical time is present in texts on the cultural history of mankind ("Three Minutes", "Boyarynia", "Rufin and Priscilla"), while cyclical / mythological time is inherent in dramatic works based on mythological plots ("Forest Song", "Captivity of Babylon", "Cassandra"). The writer also considers the concepts of memory and eternity in time-related models. The memory that lives in future generations becomes a sign of eternity. At the same time, the concept of eternity, despite belonging to universal time, also contains the semantics of rebirth, of the eternal circle of birth – death – return.*

Key words: *modernism, temporal models, linear time, mythological time, memory.*